

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2019.1\(31\).186367](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2019.1(31).186367)

УДК 304.444: 316.6

Оксана Кожем'якіна

МАНІПУЛЯТИВНІ ЕФЕКТИ СМІХУ В ДИСКУРСІ ДОВІРИ

Стаття присвячена концептуальному аналізу маніпулятивних ефектів сміхової культури в комунікативних стратегіях завоювання та продукування довіри, зважаючи на нові технологічні можливості сучасного інформаційного суспільства та засилля масових комунікацій. З урахуванням амбівалентності та універсальності сміху досліджуються наявні в сміховій культурі механізми як викриття маніпуляцій, так і їх породження, актуалізуючи загалом питання когнітивної безпеки та формування критичного мислення в умовах сучасної медіакультури. В якості головної умови ефективного маніпулятивного впливу розглядається некритична довіра, що сприяє послабленню або мінімізації захисних бар'єрів шляхом активізації потрібних емоцій, покладання на авторитет, солідарної ідентичності, конформного чуття соціальної спільності, ціннісної схожості тощо.

Висновується, що сміх у його численних різновидах стає дієвим інструментом комунікативного впливу на психіку людини, реалізуючи перлокутивні ефекти у інтерактивному, експресивному, сенсо-конструктивному аспектах. Шляхом поєднання емоційного та інтелектуального впливу сміхові комунікації виявляють потужний потенціал енергетичної розрядки, зняття опозицій та неспівмірностей, смислового переформатування, створюючи тимчасову комічно-іронічну картину світу, в якій стирається межа між реальністю та її інтерпретацією, симуляцією, профанацією.

Ключові слова: маніпуляція, довіра, сміхова культура, сміх, сміхові комунікації, мок'юментарі, критичність, медіадовіра.

Сучасне інформаційне суспільство демонструє надзвичайні можливості для розвитку різноманітних технологій керованого впливу на почуття та свідомість людей, увиразнюючи проблематику маніпулятивних та актуалізаційних тенденцій в соціальних взаємодіях, а також потенціалу їх конструктивних та деструктивних комунікативних ефектів. В умовах зрослої незахищеності інформаційне середовище масових комунікацій здійснює тотальний вплив на всі підсистеми суспільства, особливо відчутно в політичній та економічній сферах, актуалізуючи, зокрема, питання когнітивної безпеки та нагальної потреби формування критичного мислення в царині сучасної медіакультури.

Дієвий вплив на емоційну сферу забезпечує маніпуляторам ефективні важелі управління – думками, реакціями, оцінками як на індивідуальному, так і колективному рівнях. Зокрема, сміховою культурою задаються контекстуальні рамки управління рівнем соціального напруження, спрямованості суспільної думки, закріплення чи руйнації соціальних стереотипів, що в умовах сучасної медіареальності уможлиблює формування викривленої картини світу як мозаїчного зв'язку фактів, фейків, міфів, ілюзій, демонструючи ігри зі смислами, рефлексіями, ідентичностями. Такі начебто жартівливі «ігрові модальності» мають доволі серйозні маніпулятивні наслідки, що посилюються в практиках «постправди», мікротаргетингу, фішингу тощо. Відтак вартими уваги постають наукові розвідки у сфері дослідження сучасних підходів до аналізу механізмів та принципів прихованого впливу, соціокультурні джерела яких увиразнюються в сміхових комунікаціях.

Серед вчених, що звертались до аналізу соціокультурних засад сміху, варто виокремити А. Бергсона, М. Мюлкея, Л. Карасьова, А. Дмитрієва, О. Козінцева, С. Аверінцева, Ю. Борєва, А. Сичова та ін., в працях яких здійснюється різнобічний аналіз соціальних функцій сміху, природи та джерел комічного, конструювання та деформацій поведінкових схем, співвідношення смішного та серйозного, доброзичливого та агресивного тощо. Комунікативні особливості та соціальні ефекти маніпуляцій висвітлені в працях Г. Шіллера, Е. Фромма, Г. Франке, Е. Шострома, В. Рікера, О. Доценка, С. Кара-Мурзи, В. Шейнова, Ю. Єрмакова, Ю. Габермаса, Н. Лумана, Х. Ортеги-і-Гассета та ін. Суперечливі аспекти медіадовіри досліджуються у працях П. Штомпки, Н. Лумана, Г. М. Маклюєна, Р. Стутса, С. Харрісона, Ж. Бодрійєра, У. Ліпмана, В. Беньяміна та ін., які розглядають медіа не лише як засіб передачі інформації, а й виявляють їх різнобічні аспекти – від розширення людських властивостей (Г. М. Маклюєн) до виробництва штучної реальності та віддалення соціальної дійсності (Ж. Бодрійєр), що увиразнює проблематику маніпулятивності та вразливості довіри, а також можливостей достатньої обґрунтованості та перевірки достовірності пропонованої інформації. Водночас залишається недостатньо висвітленою проблематика оприявлення у сміхових комунікаціях механізмів керованого впливу (конструктивного та деструктивного), особливо в сучасних умовах розповсюдження інформаційно-комунікативних технологій.

Відтак пропоноване дослідження має за мету здійснити концептуальний аналіз маніпулятивних ефектів сміхової культури в комунікативних стратегіях завоювання та продукування довіри з урахуванням суперечливості її соціальних наслідків.

Численні дослідники сміху зазначають його універсальність, парадоксальність, різнобарвність, загадковість та звертають увагу на фон контрастних модальностей і амбівалентність даного феномену, який може приховувати в собі як небезпеки обману, принижень та маніпуляцій, так і радість, відкритість, схвалення, задоволення, що загалом сприяє встановленню нових соціальних контактів та зниженню психологічної напруги. В цьому оптимістичному ракурсі сміх постає психосоціальною демонстрацією доброзичливості та зменшення агресивності, зокрема, в стратегіях примирення і ігрових форматах соціальної взаємодії. Водночас проблематика маніпулятивних ефектів сміхових реакцій увиразнює питання присутності в сміхових комунікаціях прихованої агресії та латентних механізмів привернення і завоювання довіри. Зокрема, мімічні вирази посмішки та сміху у філогенетичних дослідженнях виявили схожість з мімікою підкорення та страху, ілюструючи прагнення зниження соціального напруження у асиметричних відносинах, встановлення довірчих відносин та зниження критичності.

Сміх як одна з універсальї людської природи є стихією змішування та підміни мотивацій і понять, що спроможна одночасно і руйнувати, і створювати, у висміюванні всього поганого створюється, хоча й ілюзорно, вільний від несправедливості та соціальної нерівності світ, такий бажаний та безпечний, що викликає безумовну довіру [Лихачев, Панченко, Поньрко 1984: 3]. Сприяючи породженню інтуїтивного поєднання смислів та розуміння ледь відчутних граней світу, сміх формує його нові моделі, водночас руйнуючи встановлені правила та викриваючи наявні вади. За влучним висловом В. Карасьова, сміх спроможний як «де-конструювати», так і «ре-конструювати». Постаючи стрижнем сучасної ігрової культури, він виявляється ідеєю, в якій достатньо смислових потенцій для виходу «за рамки гри, з гри та побачити світ як ціннісну ієрархію: повернення до етичного осмислення буття парадоксальним чином починає здійснюватись з тієї точки, в якій це етичне осмислення було зруйноване» [Карасев 1996: 7]. Відтак сміхова культура може бути також розглянута як простір співпричетності з іншими смислами та ідеями, з позицій наявності можливостей смислового осягнення істини, яка виявляється «позатекстуальною і позакультурною, такою, що йде понад мовними та мисленнєвими розмежуваннями: вона дається як тихе розуміння, як співзвучне узгодження розуму та серця» [Карасев 1996: 7].

З урахуванням методологічних перспектив різноманітних підходів до визначення природи сміху та гумору, насамперед, в класичних теоріях *переваг, розрядки та невідповідності*, звернемо увагу на універсальний соціальний ефект сміхової культури – стратегічно-маніпулятивний, що

базується на механізмах зараження, інтегративності, стереотипності, поєднуючи афективну та когнітивну лінії сміхової поведінки. Варто наголосити, що сміхова культура передбачає інтерактивний формат, розраховуючи на відповідну зустрічну активність діалогічних суб'єктів сміхової ситуації, що може бути описано в термінах сміхових очікувань та діалогічної сміхової відповіді. Остання постає увиразненням демонстрації взаємних комунікативних компетентностей: з одного боку, вміння розсмішити у процесі продукування комічного, з іншого, – спроможність виокремити (помітити, зрозуміти, інтерпретувати) комічне та вчасно і прийнятно на нього зреагувати.

Комунікативний поворот у сучасному світі зумовлює актуалізацію комунікативних цінностей, чільне місце серед яких посідає саме довіра, особливо з огляду на перспективи її узгоджувального, інтегративного та легітимативного потенціалу. Водночас, з урахуванням багатоаспектності, всепроникності та універсальності, довіра вирізняється також ризиковістю, суперечливістю та вразливістю. Все більша складність та поступна диференціація суспільного життя, нормативна невизначеність та ціннісна динаміка, стрімкий розвиток засобів масової комунікації, а також проникнення інформаційно-комунікативних технологій (особливо технологій Big Data) у різноманітні сфери сучасного соціуму значно збільшують ризики зловживання довірою, що суттєво актуалізує потребу у формуванні критичного мислення та медіаграмотності.

Таким чином, недостатня поінформованість, неможливість контролю, комунікативна і ціннісна відкритість тощо постають підставами концептуалізації довіри як соціально-ризикової дії, що й зумовлює її надзвичайну чутливість до численних зловживань та маніпулятивних впливів, які стають системним явищем сучасного суспільства. Основою будь-якої маніпуляції стає стратегія досягнення некритичної довіри, зумовлюючи ігри з ідентичністю та застосування технологій, спрямованих на зняття комунікативних і психологічних бар'єрів, насамперед, шляхом демонстрації спільних інтересів (інкапсульована довіра), акцентуації спільної ідентичності (солідарна довіра), активізації позитивно забарвлених навіювань через вплив на емоційну компоненту (емотивна довіра). Особливо увиразнюються епістемологічні та аксіологічні чинники довіри, зокрема, в контексті аналізу проблем становлення медіареальності, сучасних технологій впливу на громадську думку, засобів соціального контролю тощо, провокуючи потребу формування специфічної культури довіри доби інформаційного

суспільства.

Варто наголосити, що важливим складником сучасної медіакультури має стати так звана «виправдана», свідомо довіра, що базується на комунікативних стратегіях критичного оптимізму. Сліпа, некритична довіра може розглядатись як довірливість, марновірство, легковірність, стереотипність, розповсюдження якої спричинює поширення маніпулятивних впливів в різноманітних сферах соціуму (політичній, економічній, соціальній тощо). Відомий французький соціолог П. Бурдьє наполягає на ідеї необхідності розрізнення *свідомої*, розумної довіри, належно обґрунтованої та аргументованої, та так званої «*сліпої*» довіри як наївної віри, мовчазної самовіддачі, як пасивне та покірне визнання власної некомпетентності та повне делегування повноважень [Бурдьє 1993: 114]. Зазначимо, що маніпулятивні ефекти суттєво зменшуються відповідно до зростання освітнього рівня та громадянської культури, в тому числі, формування медіаграмотності.

Досліджуючи процеси маніпулятивних технік зловживання довірою, необхідно звернутись до аналізу конструктивних та деструктивних ефектів комунікативних практик в процесі формування соціальної довіри. Під маніпуляцією зазвичай розуміють систему прихованого соціально-психологічного та ідеологічного впливу, що має на меті досягнення власних прихованих намірів шляхом зміни свідомості та поведінки об'єктів впливу без урахування їх інтересів, а частіше саме з метою зловживання ними. Така комунікативна модель цілком відповідає суті стратегічної раціональності, яка в своїй основі має цілераціональність індивідуальних планів дій, визначаючи суб'єкт – об'єктні відносини, де Інший постає об'єктом панування чи владарювання. За висловом Е. Шострома, зазначений керований вплив в сенсі спрямованості міжособистісного позиціонування може мати *мету актуалізації*, що передбачає конструктивний мотивувальний і самореалізаційний вплив, та *мету маніпуляції*, що експлуатує, використовує або контролює інших, приховуючи справжні корисливі наміри за поведінковими ролями [Shostrom 1967].

При маніпулюванні люди із рівноправних суб'єктів перетворюються на об'єкти вольового впливу. Ключовими ознаками маніпуляції є принципова асиметричність, що передбачає стійкі суб'єкт – об'єктні відносини (суб'єкт маніпулює об'єктом), а також прихований від об'єкта маніпуляції психологічний вплив, результатом якого є зловживання інтересами об'єкта маніпуляції та формування у нього певних переконань і поглядів, що вигідні маніпулятору. Маніпуляція зазвичай здійснюється шляхом позитивної (як спокушання і зваблення) та негативної активізації (як залякування і провокація), механізми яких широко представлені в сміховій

культури, зокрема, через гумор, каламбур, іронію, гротеск, шарж, сарказм, пародію та ін.

Один з відомих дослідників маніпулятивних технік С. Кара-Мурза, який під маніпуляцією розуміє спосіб панування шляхом духовного впливу на людей через програмування їх поведінки, виокремлює *спритність* та *потайливість* як два важливі способи керованого впливу, наголошуючи, що при маніпуляції свідомістю саме завоювання довіри та усунення психологічного захисту є одними з найважливіших операцій. Першим правилом встановлення успішного контакту є «приєднання», тобто здійснюється наголос на встановленні спільних з аудиторією ознак, як-то ознак мовної, етнічної чи якої іншої спільності (по типу «*приєднання по...*»), або ж акцентування на певних цінностях, діях, гаслах (за типом «*приєднання до...*») [Кара-Мурза 2015]. Таким чином, одним з механізмів породження некритичної довіри в сміхових комунікаціях є активізація відчуття належності до спільної ідентичності чи до своєрідного кола Своїх, на відміну від Чужих, та маніфестація ціннісної дотичності, що забезпечують ключові для відносин довіри фідуціарні очікування безпеки та неопортуністичних намірів. До того ж, при маніпуляції свідомістю зазвичай уникають точних формулювань та чіткого оформлення позиції, використовуючи гумористичні формати натяків, шаржів, жартівливих метафор. Тому одним з виразних проявів маніпулятивного ефекту є властива сміховим комунікаціям непряма смислова акцентуація та прийняття ігрових правил удаваної ситуації, що зводить до мінімуму появу психологічного захисту в тих, хто не підтримує дану позицію, якби вона була висловлена чітко, а також зменшує вірогідність потреби в раціональному дискурсі, що різко утруднює маніпуляцію.

Виразною ознакою маніпулятивності сміхових комунікацій є потужний емоційний вплив («сміх тіла»), який у поєднанні з інтелектуальним схопленням («сміх розуму») та спільним контекстом порозуміння виразно демонструє синергію слова, смислу, жести, враження та емоційного зараження. Людина, захоплена стихією сміхових реакцій, втрачає контроль над ситуацією та піддається сміховому сценарію визначених реакцій, оцінок, смислових акцентів, перебуваючи в пастці ілюзій вибору та особистісного контексту унікальності. Завоювавши довіру, маніпулятивна сила герменевтики сміху спрямовує, обіцяє, спокушає, висвітлюючи потрібні ракурси та смисли шляхом простої гри слів, зіткнення типових образів, викриття підтекстів або за допомогою більш складної символіки, залежної від соціокультурного контексту та інтелектуального рівня. Дієвим чинником психологічного впливу також є сигнально-комунікативна функція сміху, що увиразнює розмаїття динаміки соціальних зв'язків як метакомунікативного сигналу доброзичливості та ігрової комунікації, універсального соціального

сигналу відкритості, невербального сигналу емоційної розрядки та зняття напруженості. Відтак маніпулятивні комунікативні схеми передбачають латентні функції спрямування визначених реакцій та оцінок, вироблення потрібних смислів, символічні переорієнтації та стереотипізації, що задають зразки очікувань у зрежисованих ситуаціях.

Втім, варто наголосити, що сміх є не лише психічною реакцією, яка захоплює людину у владу особливого психічного стану, коли значно знижується свідомий контроль над ситуацією та починають домінувати емоції, а й постає конструктивним елементом створення гумористичної ситуації, увиразнюючи інформаційно-дискурсивну практику смислового перетворення, коли людина сама вловлює потрібні смисли, задані логікою сміхової комунікації, зберігаючи контроль над ситуацією, що зайвий раз доводить амбівалентність та неоднозначність сміху в різноманітних соціокультурних умовах та в контексті різних поведінкових стратегій.

В контексті прагмалінгвістичного аналізу внутрішньої структури організації сміхових комунікацій слід звернути увагу на їх *перлокутивний ефект*, який виявляє прихований вплив з метою викликати певні зміни у стані та поведінці у вигляді очікуваної (сміхової) реакції, що стала наслідком цього впливу. В теорії мовленнєвих актів (Д. Остін, Д. Серль) під іллокутивом розуміються наміри мовця, що відображають рівень особистісних інтенцій щодо власних прагнень. Значення іллокутиву зазвичай пов'язане з дією, здійсненою за допомогою мовного висловлювання. Перлокутив позначає наміри відносно інших, містить у собі наслідки (як очікувані, так і неочікувані) в якості впливу, що чиниться на мовця. За Ю. Габермасом, мовленнєві дії мають тлумачення в самих собі, іллокутивна складова міститься в способі прагматичного коментаря сенсу застосування вимовленого.

В комунікативній дії, спрямованій на іллокутивні цілі, тобто на досягнення взаєморозуміння, здійснюється регулятивний, або імперативний підхід, перлокутивні цілі забезпечуються конститутивним підходом як здійсненням цілеспрямованого впливу на світ. Комунікативна дія, що має перлокутивний ефект, визначається Ю. Габермасом як «приховано стратегічна дія» [Габермас 2011: 56], яка паразитує на нормальному вживанні мови, останнє ж функціонує лише тоді, коли хоча б одна зі сторін приймає позицію застосування мови з орієнтацією на порозуміння. Зловживання довірою, таким чином, постає як прихована стратегічна дія, коли механізм взаєморозуміння використовується з маніпулятивною метою.

Використання маніпулятивних впливів в різноманітних сферах сучасного соціуму є досить поширеним, причому з розвитком інформаційного суспільства маніпулятивні технології все більш вдосконалюються, що актуалізує розробку засобів протистояння маніпулятивним стратегіям та

посилення чинників формування свідомої довіри. Яскравим прикладом керованого впливу сміхової культури та успішної маніпуляції медіадовірою в масовій культурі є оригінальний жанр жартівливого фіктивно-документального кіно *мок'юментарі*, створення якого мало на меті показати вразливість медіадовіри та масштаби її поширення (зокрема, радіопостановка Орсона Уелса «Війна світів», фільм Роба Райнера про видуману рок-групу Spinal Tap, а також численні автобіографічні, історичні, псевдо-наукові фільми, які були сприйняті тисячами та мільйонами людей як реальні історії).

Мок'юментарі як жанровий різновид сфальшованого квазі-документального кіно по суті документальним не є, оскільки всі «документи» є вигаданими та лише пародійно замасковані під достовірність. Етимологічно (від поєднання англ. «*mock*» та «*documentary*») англ. «*mock*» означає глузування, підробка, що має зорієнтувати глядача на сприйняття пропонованої інформації в комічному, пародійному сенсі, в цілому постаючи формою соціальної провокації. Комічність жанру виявляється не лише в способі подання альтернативної реальності, гротескно демонструючи викривлене сприйняття цієї реальності та її відверто стимуляційний характер, а й в силі навіювання та некритичності по відношенню до авторитетності медіа. Водночас сучасні практики компіляції та симуляції фактів, тотальної дезінформації, підробки артефактів та документів, підміни понять, динаміки тролінгу та фішингу стали настільки поширеними, що створення ілюзорної буцімто-достовірності сприймається з абсолютною довірою та як справжня реальність, актуалізуючи практики формування медіаграмотності та медіабезпеки.

Окремої уваги заслуговує дослідження специфіки впливу на громадську думку політизованого сміху, зокрема, з метою формування політичного іміджу, посилення/зменшення легітимності наявного політичного режиму, владних інституцій та персоналій тощо. Дієвими делегітимативними засобами стають такі механізми сміхової культури, які сприяють профанізації певних елементів політичного, переважно у конотаціях стратегій дискредитації, знецінення, викриття, позбавлення статусу загальнозначимих суспільних уподобань тощо.

Отже, концептуалізація довіри як усвідомленого чи навіяного вибору певних стратегій соціальних взаємодій (відкритості/закритості, критичності/невибагливості, обережності/ризиковості) в умовах недостатності інформації та неможливості контролю, дозволяє визнати даний феномен в якості надзвичайно вразливого для різноманітних маніпулятивних технік. Окрім зазначених вище, маніпулятивний ефект сміхової культури досягається також шляхом посиленої конвенційності та активізації чуття

соціальної спільності, що конкретизується в регламентаціях сміхових реакцій та зрежисованих семантичних схопленнях, що програмують структуру експресивних реакцій та смислових експлікацій. Зокрема, згідно дослідженням Г. Джефферсон, сміхова реакція має з'явитись після відтворення певних мовних чи візуальних «сміхопродукувальних» структурних елементів, що ілюструє впорядкованість та організований характер сміхових комунікацій [Jefferson 1984: 348]. Шляхом «запрошення до сміху» та акцентуації жартівливого контексту відбувається ритуалізація сміхових взаємодій, своєрідно «тестуючи» учасників на тематичну сприйнятливність та почуття гумору. Увіраженням конформістських реакцій на смішне є поширені практики фонового закадрового сміху на репліки у сучасних розважальних серіалах та гумористичних шоу, що сприяє закріпленню масових реакцій шляхом стереотипізації, розважальності, спрощення, тиражування, втілених у заданих певною культурою настановах «що і коли вважати смішним». Потрібні смислові контексти подаються неявно, вони задаються певними реакційними маркерами, заохочуючи до сміхової співтворчості та створюючи ілюзію свободи вибору.

В цілому сміхова культура в контексті її маніпулятивних спроможностей виявляє дієвість емоційного впливу на рівень довіри у формі своєрідного інтерпретаційного примусу, виконуючи загалом комунікативну, ідентифікаційну, інтегративну, легітимативну, мобілізаційну функції. Сміх у його численних різновидах стає дієвим інструментом прихованого комунікативного впливу, реалізуючи перлокутивні ефекти у інтерактивному, експресивному, смисло-конструктивному аспектах. Необхідні для ефективного маніпулятивного процесу певна міра пасивної довіри та симульованої реальності забезпечують очікуване схвалення, некритичність та комунікативну відкритість, що дозволяє здійснити латентні впливи, залишаючи непоміченим сам факт маніпуляції та маскуючи справжні наміри маніпуляторів. Зазначені чинники великою мірою присутні у сміхових комунікаціях, які за рахунок синергії емоційного та інтелектуального впливу демонструють потужний потенціал енергетичної розрядки, зняття опозицій та неспівмірностей, смислового переформатування, створюючи тимчасову комічно-іронічну картину світу, в якій стирається межа між реальністю та її інтерпретацією, симуляцією, профанацією тощо.

Список використаної літератури

- Бурдые, П. (1993) *Социология политики*, пер. с фр. Е. Вознесенской, Ю. Ледовских, Г. Чередниченко, Н. Шматко, Москва: Socio-Logos, 336 с.
 Габермас, Ю. (2011) *Постметафизичне мислення*, пер. з нім. В. Купліна, Київ: Дух і Літера, 280 с.

- Кара-Мурза, С. (2015) *Манипуляция сознанием. Век XXI*, Москва: ТД Алгоритм, 640 с.
 Карасев, Л. В. (1996) *Философия смеха*, Москва: Рос. гуманитар. ун-т, 224 с.
 Лихачев, Д. С., Панченко, А. М., Поньрко, Н. В. (1984) *Смех в Древней Руси*, Ленинград: Наука, 295 с.
 Jefferson, G. (1984) *On the Organization of Laughter in Talk about Troubles*, in: J. M. Atkinson and J. Heritage (eds.) *Structures of Social Action*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 346–369.
 Shostrom, E. L. (1967) *Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization*, Nashville, TN: Abingdon, 256 p.

Оксана Кожемякина

МАНИПУЛЯЦИОННЫЕ ЭФФЕКТЫ СМЕХА В ДИСКУРСЕ ДОВЕРИЯ

Статья посвящена концептуальному анализу манипуляционных эффектов смеховой культуры в коммуникативных стратегиях завоевания и формирования доверия, учитывая новые технологические возможности современного информационного общества и распространения массовых коммуникаций. С учетом амбивалентности и универсальности смеха исследуются имеющиеся в смеховой культуре механизмы как разоблачения манипуляций, так и их порождения, актуализируя в целом вопрос когнитивной безопасности и формирования критического мышления в условиях современной медиакультуры. В качестве главного условия эффективного манипуляционного воздействия рассматривается некритическое доверие, что способствует ослаблению или минимизации защитных барьеров путем активизации нужных эмоций, полагания на авторитет, солидарной идентичности, конформного чувства социальной общности, ценностного сходства и т.п.

Делается вывод, что смех в его многочисленных разновидностях становится действенным инструментом коммуникативного воздействия на психику человека, реализуя перлокутивные эффекты в интерактивном, экспрессивном, смысло-конструктивном аспектах. Путем объединения эмоционального и интеллектуального воздействия смеховые коммуникации демонстрируют мощный потенциал энергетической разрядки, снятия оппозиций и несоизмеримостей, смыслового переформатирования, создавая временную комично-ироническую картину мира, в которой стирается грань между реальностью и ее интерпретацией, симуляцией, профанацией.

Ключевые слова: манипуляция, доверие, смеховая культура, смех, смеховые коммуникации, мокьюментари, критичность, медиадоверие.

Oksana Kozhemiakina

MANIPULATIVE EFFECTS OF LAUGHTER IN THE DISCOURSE OF TRUST

The article is devoted to the conceptual analysis of the manipulative effects of laughing culture in the communicative strategies of conquest and production of trust, taking into account the new technological possibilities of the modern information society and the dominance of mass communications. Given the ambivalence and versatility of laughter, the mechanisms available in the laughing culture as exposing manipulations and their derivation are studied, actualizing in general the issue of cognitive security and the formation of critical thinking in the context of modern media culture. Uncritical trust is considered as the main condition of effective manipulative influence, which promotes weakening or minimization of protective barriers by activating the necessary emotions, relying on authority, solidarity identity, conformal sense of social community, value similarity, etc. These factors are largely present in laughs communications that, through the combination of emotional and intellectual influence, demonstrate a powerful potential for energy dissipation, the removal of opposition and inequalities, meaning reformatting, creating temporary comic-ironic world picture in which the line between reality and its interpretation, simulation and profanity is being erased.

It is stated that it is the mere presence of elements of imitation reality, stereotyping, semantic disguise, emotional contamination, synchronization and social integration that provides mediated pressure on consciousness and behavior. In terms of the analysis of the phenomenon of mockumentary (falsified quasi-documentary cinema) as a genre modification of laughing culture, media vulnerability markers are identified in the context of analyzing the manipulative effects of information simulations in modern media realities. At the same time, it is noted that due to the realization of an explicit comic effect, a lazy culture lays the foundations of critical thinking, overcoming stereotyping and excessive trust. Attention is drawn to the effect of interpretive coercion inherent in laughter culture, which reveals wide opportunities for activating controlled emotional reactions and the production of the necessary meanings by fragmentation and semantic distortion of information, given psychosocial responses, and regulatory scenarios of social interactions. The article states that laughter in its many varieties becomes an effective tool of communicative influence on the human psyche, realizing perlocutive effects in interactive, expressive, meaning-constructive aspects.

Keywords: *manipulation, trust, laughing culture, laughter, mockumentary, laugh communication, mediatrust.*

References

- Bourdieu, P. (1993) *Sociologiya politiki* [Sociology of politics], Moscow, Socio-Logos, 336 p.
- Habermas, J. (2011) *Postmetafizichne myslennya* [Post-metaphysical thinking], Kyiv, Duh i Litera, 280 p.
- Kara-Murza, S. (2015) *Manipulyaciya soznaniem. Vek XXI* [Mind manipulation. XXI century], Moskva, TD Algoritm, 640 p.
- Karasev, L. V. (1996) *Filosofiya smekha* [Philosophy of laughter], Moskva, RGGU, 224 p.
- Lihachev, D. S., Panchenko, A. M., Ponyrko, N. V. (1984) *Smekh v Drevnej Rusi* [Laughter in Ancient Rus], Leningrad, Nauka, 295 p.
- Jefferson, G. (1984) *On the Organization of Laughter in Talk about Troubles*, in: *J. M. Atkinson and J. Heritage (eds.) Structures of Social Action*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 346-369.
- Shostrom, E. L. (1967) *Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization*, Nashville, TN, Abingdon, 256 p.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2019.

Стаття прийнята 29.04.2019